

AVRUPA BİRLİĞİ, POZİTİF BARIŞ KAVRAMI VE SAVAŞ KURAMLARI

Öner AKGÜL*^{ib}

Öz

Bu alıŐma, Avrupa entegrasyon sürecinin, Avrupalı devletler arasında pozitif bir barış halini nasıl oluŐturduĐunu açıklama çabasındadır. Fonksiyonalizm, neo-fonksiyonalizm ya da federalizm gibi entegrasyonun klasik kuramlarının dışında, bu çalışmada savaş kuramlarının bulgularıyla, Avrupa kurumlarının/kurallarının devletlerin savaş yatkınlıklarını nasıl azalttıkları tartışılmaktadır. Bu bağlamda çalışmada, Avrupa Birliği'nin (AB'nin) kurumları, kurallar bütünü ve çerçevelerinin Avrupa devletlerinin savaş yatkınlıklarını dıŐürdüĐü ve bu durumun savaş kuramları ile açıklanabileceği ileri sürülmektedir. Klein, Goertz ve Diehl (2006) tarafından geliştirilen barış skalasına dayanarak, argümanlar savaş kuramlarının sistem, aktör çiftleri ve devlet düzeylerinde incelenmiŐtir. Buna göre, bu üç analiz düzeyindeki savaş kuramlarının ışığında, AB'nin, militarizasyonu dıŐürerek ve yoğun kapasite kullanımını kontrol altına aldığı, güç siyaseti ile uyumsuzluğların çözüm eğilimlerini azalttığı, teritoryal sorunların çözümünde barışçıl yöntemlerin kullanımına devletleri zorladığı ve bu Şekilde pluralistik bir güvenlik topluluğu kurma amacıyla devletleri teŐvik ederek istikrarlı bir hiyerarşik sistem oluşturduğu söylenebilir. Bu bağlamda, savaş kuramlarının uygulanmasıyla eriŐilen bulgulara göre AB, barış skalasının pozitif barış ölçütlerine de uygun Şekilde ölçülebilir bir barış sunarak, Avrupa ülkeleri arasında savaşı olasılığ dışı bırakmıŐtır.

Anahtar Kelimeler: Savaş Yatkınlığı, Pozitif Barış, Avrupa Birliği, Savaş Kuramı, Entegrasyon.

* Doç. Dr., KırŐehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Uluslararası Siyaset Anabilim Dalı, e-posta: oakgul@ahievran.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-2245-5124.

EUROPEAN UNION, POSITIVE PEACE CONCEPTION AND THE THEORIES OF WAR

Abstract

This study aims to reveal how the European integration process provided opportunity for the positive peace among European states. Apart from the classical theories of integration such as functionalism, neo-functionalism or federalism, the reducing effect of European mechanisms/rules upon the war proneness of nations are discussed within the frame of war theories. In this context, it is argued that the EU institutions, body of rules and frameworks have a reduction effect on war proneness of European nations. Based on the peace scale that developed by Klein, Goertz and Diehl (2006), this argument is examined within the system, dyadic and state levels of war theories in the scope of the article. Theories of war about these three levels help explain that the European Union has a significant impact on declining militarization, controlling of excessive capacity development, decreasing proclivities of conflict resolution through power politics, reinforcing to resolve territorial problems by peaceful methods, encouraging to construct a pluralistic security community and has thus achieved construction of a stable hierarchy between and among European nations. In that sense, the finding of war theories indicate that the EU provides a measurable positive peace, obviously fit for positive peace in the scale, which makes the war improbable among European nations.

Keywords: War Proneness, Positive Peace, The European Union, Theories of War, Integration.

Giriş

1951 Paris Antlaşması'ndan başlayıp, günümüze kadar devam eden Avrupa entegrasyon süreci uluslararası örgütlenme yoluyla, devletlerarası ve devlet içi savaş yatkinliğini en aza indirmeyi başarmış, nadir bir kurumsallaşma örneğidir. Ahtisaari'nin (2017: 196) ifadesiyle, “barış hali sadece savaşın yokluğu durumu olmayıp, Avrupa ülkeleri arasında ve Avrupa'nın içinde bir pozitif barış sağlamıştır/sağlamaktadır”. Bu açıdan gerek Monnet'in fikirleri gerekse Schumann'ın ileri sürdüğü Avrupa kurumsallaşması, uluslararası rekabet halinden, pozitif barış durumuna kadar devletlerin savaş yatkinliğini hangi araçlar azaltır sorusuna verilmiş gerçekçi bir yanıttır. Entegrasyon süreci hem geçirdiği evrim hem de ileri sürdüğü ilkeler dikkate alındığında, üyeleri arasında önemli ölçüde bir pozitif barış iklimi yaratmıştır. Avrupa Kömür Çelik

Topluluğu'nun (AKÇT) kurulmasından henüz 12 sene önce, dünya tarihinin en kanlı savaşını başlatan, 21 sene öncesinde ise ilk kurumsal faşizm ve totalitaryanizm deneyimini dünyaya yaşatan bazı ülkelerin de içinde bulunduğu “altılar”ın¹ tarihin en yerleşik pozitif barış projesini başlatmış olması dikkate değer bir vakadır. 1951 sonrası kademe kademe derinleşen bu entegrasyon sürecinin yarattığı barış iklimi, Batı liberalizmini de kuvvetlendirerek bireylerin refahını Avrupa kapsamında artırdığından, savaşı bir seçenek olarak görmezden gelen bir alt sistem oluşturulması mümkün hale gelmiştir. O kadar ki, Avrupa Birliği (AB), tarihsel olarak ekonomik yönü ağır bassa bile, her geçen gün uluslararası ilişkilerin bir aktörü olmaya başlamış ve dünyanın önemli bir istikrar adası haline gelmiştir. Dolayısıyla AB'yi bir barış projesi olarak ele alarak, bu çalışma kapsamında alternatif kuramlarla değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın ana argümanı AB'nin kurumları, kurallar bütünü ve çerçevelerinin Avrupa devletlerinin savaş yatkınlıklarını düşürdüğü ve savaş kuramlarının bu açıdan AB'nin nasıl pozitif barış yarattığını açıklayabildiğidir.

Çalışmanın araştırma deseni, kavramlar ve kuramların, AB vakası özelinde birleştirilmesine dayanmaktadır. Bu yönüyle, Levy'nin (2008) idiyografik/kuram rehberliğinde vaka incelemesi metodu çalışmada kullanılmıştır. Çalışmada çok temel olarak kullanılan belirli kavramlar ile bu kavramların çalışmaya nasıl yerleştirildiğine ilişkin bir kavramsal çerçeve verildikten sonra, AB'ye *pozitif barış* sağladığı düşünülen kuramlar sistem, aktör çiftleri ve devlet düzeylerinde tartışılmaktadır.² Bu çalışma pozitif barış ihtimalinin gerçekleşmesini, savaş yatkınlığının düşürülme sürecine bağlamaktadır. Dolayısıyla savaş yatkınlığını azaltan hususlar değerlendirildikten sonra AB'nin uygulamalarının ya da hukuksal

¹Fransa, Federal Almanya, İtalya, Benelüks ülkeleri.

²Bu çalışma kapsamında kullanılan pozitif barış kavramı, özellikle barış çalışmalarının üzerinde durduğu devletçi barış bağlamının dışında, savaş kuramları ya da barış bilimi adıyla bilinen alanın ölçtüğü devletler arası pozitif barış kavramı üzerine odaklanmaktadır. Bu açıdan, pozitif barışın devletlerarası boyutu incelendiğinde özellikle Klein, Goertz, Diehl (2006, 2010) tarafından geliştirilen skala önem kazanmaktadır. Nitekim iç barışın ölçülmesi daha yaygın iken, devletlerarası barışın ölçümü literatür açısından oldukça bakir bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma kapsamında, aşağıda detaylı bir biçimde verilen pozitif barış kavramı, devletlerin savaşızsızlık halini içeren negatif barış halinin bir sonraki aşamasını ifade eder. Bu aşamada artık devletler arasında savaş planları, çatışma ihtimalleri sıfır düzeyine kadar iner ve aynı güvenlik topluluğunun üyeleri olan devletler diplomatik koordinasyondan, askeri koalisyonlarda sağlanan entegrasyona kadar barışın tüm unsurlarını içeren farklı şekillerde birbirleri ile işbirliğine gidebilirler (Adler ve Barnett, 1998). Bu bağlamda güvenlik topluluğu kavramı savaşın “düşünülemez” kılındığı bir durumu tanımlamak için kullanılır. “Pozitif barış” kavramının da bu çerçevede, Galtung'un barış çalışmalarının radikalleşmesinden önceki çalışmaları göz önüne alındığında (bkz. Teriff vd., 2000: 70-75) bir güvenlik topluluğunun da oluşabildiği bir entegrasyon haline işaret ettiği söylenebilir.

düzenlemelerin yapıldığı analiz edilerek, kuramsal olarak açıklanan hususlara kanıt aranmaktadır. Tüm bu unsurlar, çalışma kapsamında tartışılarak, savaş kuramlarının esasen Avrupa barışını nasıl açıkladığı ortaya konulmaktadır.

Avrupa Fikri Üzerine Kısa Bir Kuramsal Giriş

Avrupa'yı birleştirme fikrinin kökenleri, Dante'den, Duboise, Penn'den Rousseau'ya kadar birçok felsefecinin Avrupa barışına ilişkin yapıtlar bırakmasına uzanmaktadır. Gerek dinsel gerekse politik argümanlarla bu yazarlar Avrupa bütünleşmesinin gerekliliği üzerinde dursalar da realpolitik nedenler, Avrupalı devletlerin sorunlarını güç politikasıyla çözme istenci, uluslararası konjonktürün durumu gibi nedenlerden ötürü, bu sürecin gerçekleşmesi zaman almıştır. Avrupa halkları savaştan o denli bıkkındır ki, Kalergi gibi Avrupa soyluları dahi barışın kökenini, Avrupa'da bir federalizmde aramıştır. Avrupa barışının fikri temellerinin yüzyıllara dayanan bir geleneği olsa da uluslararası ilişkiler kuramı açısından federalizm, işlevselcilik ve yeni işlevselcilik gibi bakış açılarının Avrupa'da bu istikrarı yaratan fikrinsel altyapıyı yarattığı literatürde geniş bir yer tutmaktadır (Michelman ve Soldatos, 1994; Pagden, 2002; Rosamond, 2000). Federalizm, Avrupa devletleri açısından egemenlik yetkilerinin geniş anlamda devri anlamına geldiğinden, Churchill tarafından ifade edilen "Avrupa Birleşik Devletleri" fikri, bu devletler tarafından kabul edilebilecek durumda olmamıştır. (Mauter, 1998). Öte yandan, savaş sonrası dönemde kurulması kararlaştırılan, Avrupa Konseyi ya da NATO gibi kurumların da hükümetlerarası antlaşmalardan ya da klasik askeri ittifaklardan farkı yoktur. Dolayısıyla, Avrupalı devletlerin hem egemenlik yetkilerinden sınırlı düzeyde feragat edebilecekleri, hem de barışı koruyabilecekleri bir plana ihtiyaç duyulmuştur. Pratikte Jean Monnet tarafından ortaya konulan ve Robert Schumann aracılığıyla hayata geçirilen Avrupa ideali, uluslararası ilişkilerde kuramsal olarak işlevselcilik (fonksiyonalizm) ve yeni-işlevselcilik (neo-fonksiyonalizm) tarafından açıklanmaktadır. İşlevselciliğin önemli yazarı David Mitrany (1994), "İşleyen Bir Barış Sistemi" adlı çalışmasında, bir alanda başlayan iş birliğinin dallanma (ramification) etkisi yaratarak bir dünya barışı modelinin ortaya çıkacağını ileri sürmektedir. Ancak Mitrany'nin hedefi bölgesel değil, küresel çapta bir yapı entegrasyonu olup, bunu da teknik, esnek ve pragmatik yapılar olarak görmektedir. Uluslararası ilişkilerde entegrasyon kuramları olarak ortaya konulan bu kuramların ortak özelliği, özellikle Haas'ın (2008) görüşleri dikkate alındığında, bir sektörde başlayan iş birliğinin diğer sektörlerde yayılma etkisi (spillover effect) yaratacağı ve bu işbirliği sayesinde devletlerin savaşı daha maliyetli olarak kabul edeceği savı üzerine kurulmuş olmalarıdır. Bu kuramlara göre, bu tip bir işbirliği ile transnasyonal bağlar da kurularak, devletler birbirlerine bağlanacaklardır. Burada bahsedilen tüm kuramsal çerçeveler, Avrupalı devletler için ya bir ötekenden korunma fikri ya da Avrupalılar

açısından savaşı daha maliyetli getirecek zeminleri inceleyen liberal kuramlardır. Her ikisinin de teması savaşın nasıl imkânsız kılınacağını göstermektedir. Özellikle bu kuramsal bakışların her biri aslında devletlerin savaş yatkınlıklarını nasıl azaltabilecekleri üzerine kuruludur. Bu konuyu, doğrudan savaş kuramları ile açıklayarak, alternatif bir perspektif de sunulabilir.

Avrupa Birliği ve Barışın Koşullayıcıları Üzerine Savaş Kuramları Perspektifinden Argümanlar

Tarihsel süreci kuramsal perspektifle birleştirdiğimizde iki soru zihnimizde doğmaktadır. Avrupa'nın kurucu devletleri, irade beyanıyla kendi iradelerini bağlayarak bir pozitif barış yaratmaya mı yönelmişlerdir? İkincisi ise yüzyıllardır Avrupalıları savaşa yönelten, savaş eğilimlerini artıran faktörler ortadan mı kalkmış ya da kaldırılmış mıdır? Açıkçası cevap tartışmaya açık olmakla birlikte, her ikisinin de doğruluk payı taşıdığı ifade edilebilir. Nitekim Avrupalı devletlerin, İkinci Dünya Savaşı sonrasında edindikleri deneyime istinaden istikrarlı bir barışa duydukları ihtiyaç, doğudan gelebilecek bir Sovyet tehdidi ihtimali ile bu ve bundan önceki savaşlara neden olan unsurların fiilen ortadan kalkmış olması birlikte değerlendirilebilir. Dolayısıyla pozitif barışın olabirliğine dair birinci soruya cevaplar, yukarıda da belirttiği gibi Avrupa'nın klasik dönemlerinden, neo-fonksiyonalizme kadar birçok yazar tarafından cevaplanırken, ikinci soruyu cevaplama konusunda literatür oldukça sınırlıdır. Oysaki karar vericileri, militer krizler ya da savaşlara yönelten nedenleri uluslararası bir otorite aracılığıyla en aza indirgeyen faktörlerin analizi, esasen Avrupa entegrasyonuna bakışta farklı bir pencere sunar. Dolayısıyla, hangi ihtimallerin devletler arasında bu krizleri ve savaşları artırdığı, hangi unsurların bunu azalttığını incelemek ve istatistiki veriye dayalı bu kuramsal bulguları Avrupa devletleri arasında/içinde aramak, AB'nin işlevinin anlaşılmasında bizlere alternatif bir açıklama sunmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın temel argümanı, AB'nin liberal ve normatif bir barış ideali sunmasının yanında, oluşturduğu kurumsal altyapıyla devletlerin savaş yatkınlığını azaltarak bir pozitif barış zemini kurduğu ve bunun istatistiksels modellerle/veriler de kullanan savaş kuramlarıyla da açıklanabileceğidir.

Çalışmanın araştırma sorusu, hali hazırda AB devletleri arasında bir *pozitif barış* halinin nasıl oluşturulduğudur. Araştırma sorusundan hareketle çalışmanın temel hipotezi, AB'nin, devletlerin savaş yatkınlıklarını azaltarak pozitif barış halini kurguladığıdır. Başka bir ifadeyle, AB bir devletlerarası pasifizm aracı oluşturmuştur. Burada pozitif barış olarak kullanılan kavram, Avrupa devletlerinin birbirleriyle hiçbir sorunu olmadığı anlamına gelmemektedir. Burada kastedilen, savaş ihtimalinin yokluk derecesinde olduğu

ve üyeleri arasında pluralistik güvenlik topluluğuna³ evrilen süreci hazırladığıdır. Hipotezi daha detaylı bir biçimde ifade etmek gerekirse, birbirinin ardılı üç alt hipotezin açıklanması gerekmektedir.

Bunlardan birincisi, AB'nin hukuksal, ekonomik, siyasi ve askeri bakımdan devletler arası rekabet ihtimallerini aktör çiftleri düzeyinde azalttığı varsayımdır. Bu açıdan ampirik çalışmalar, uzatılmış bir rekabet olgusunun devletler arasında savaşın meydana gelme ihtimalini artırdığını ispatlamıştır (Diehl ve Goertz, 2010; Klein, Goertz ve Diehl, 2006, 2008). Dolayısıyla AB, üye devletler arasında çıkması muhtemel askeri krizlerin gerek çözümü gerekse bu olasılığı ortadan kaldırılması için gereken kurumsal altyapıyı sunar. Bu yönüyle AB'nin Avrupalı üyeler arasında kriz eğilimini azaltarak bir pozitif barışa yönelme sağladığı iddia edilebilir. İkincisi aktör çiftleri düzeyinde devletlerin savaş yatkınlıklarının azaltılmasıdır. Bazı devletlerin/devlet gruplarının, farklı dinamiklere bağlı olarak savaş yatkınlığının ciddi ölçüde yüksek olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bazı devletler, açıkça diğer devletlerden daha fazla kriz yaratma, savaş ilan etme ya da saldırgan fiillerde bulunma eğilimine sahiptir (Geller ve Singer, 1998; Maoz, 2004, 2009; Small ve Singer, 1982). Çoğunlukla uluslararası sistemin başat devletleri olan, yapısal ve kurumsal anlamda savaş yatkınlığına sahip devletlerin, bu eğilimlerini hükümetler arası anlaşma yoluyla, ya da yaptırımlarla, yatıştırma ile nötralize edebilmek, uluslararası sistem ya da bölge açısından yalnızca geçici bir çözüm olabilir. İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya gibi geçmişin ve günümüzün başat güçlerinin ilişkilerinin istikrarlı bir barış düzlemine çekilmesi, bu devletlerin savaş yatkınlığını azaltarak aralarında bir pozitif barış iklimini yaratmaktadır. Bu bağlamda AB'nin kurumsal yapısıyla, devletlerin savaş yatkınlıklarını kendi

³ Özellikle çalışmanın ilerleyen bölümlerinde sıklıkla bahsi geçen ve barış skalasının en uç noktasını ifade eden güvenlik topluluğu kavramı, Klein, Diehl ve Goertz gibi yazarlardan ziyade kökleri 1950'lere uzanan bir teorik tartışma konusudur. Deutsch, Burrell ve Kann (1957) tarafından ilkin ampirik olarak ileri sürülen bu kavramda, esasen tarafların birbirleriyle savaşmayacağına, sorunları olursa da bunu farklı yollarla çözeceğine dair "gerçek bir itimadın" bulunduğu bir topluluk olarak ifade edilmektedir (Deutsch Burrell ve Kann 1957 aktaran Diehl, 2016a: 2 ve Adler ve Barnett, 1988: 6). Adler ve Barnett (1998: 17) ise güvenlik topluluğunu, (i) başlatıcı faktörler, (ii) süreç (eylemler, örgütlenme ve sosyal öğrenme) ve yapısal faktörler (güç ve bilgi), ve (iii) karşılıklı güven ve kolektif kimlik "üçlemesine" dayandırmaktadır. Bu kavramda, bitişik ya da komşu olmayan devletler arasında dahi ortak kimlikler, değerler, anlamlar, çok bölümlü ve mütakabiliyete dayalı uzun dönemli ilişkiler bulunabilir (Adler ve Barnett, 1988: 33). Bu çalışmada, Klein, Diehl ve Goertz'in (2008) barış skalası çalışmalarında yer alan "pluralistik güvenlik topluluğu" terimi kullanılmaktadır. Bu terim aralarında savaşın düşünülemez hale geldiği ancak kendi egemenliklerini ve bağımsızlıklarını yitirmeden birbirleri ile işbirliği ya da entegrasyon sağlamış ülkelerin oluşturduğu güvenlik toplulukları için kullanılmaktadır. Ancak özellikle Diehl'in (2016) bu konudaki çalışmalarına bakıldığında, bu kavram ve açıklamaları Adler ve Barnett'den (1988) ödünç aldığı görülmektedir.

aralarında düşürdüğü iddia edilmektedir. Son olarak üçüncüsü, AB'nin üye devletler düzeyinde, devlet içi savaş ihtimallerinin azalttığı iddiasıdır. Nitekim devletlerin iç savaş yaşama risklerini oluşturan koşulların büyük kısmı yapısaldır ve siyasal hayatın doğal bir sonucu olarak bu yapısal sorunları yaşayan devletler, iç savaş olasılıklarına daha eğilimlidirler (Collier, 2005; Collier ve Hoeffler, 2004; Sambanis, 2002). AB'nin temel değeri olan demokrasi, ekonomik gelişmişlik ve hukuk gibi kavramlar aracılığıyla, yönetsel ve yönetsel açıdan devlet başarısızlığı olasılığı minimum düzeye indirildiğinden, bu açıdan da iç savaş eğilimlerinin azaldığı ileri sürülmektedir. Bu üç faktörden ilkinin, diğer ikisini doğrudan etkilediğini ileri sürmek yanlış olmayacaktır. Ancak savaş çalışmaları alanının istatistiki bulgularına göre, her uluslararası rekabet ve kriz eğilimi savaş ile sonuçlanmayacağından, diğer iki faktörü de analize eklemek, bu çalışma kapsamında gereklidir. Bu bağlamda önce savaş yatkinliğini açıkladığımızda, sonrasında da barışı ölçülebilir hale getirdiğimizde ancak sürecin analizinin yapılabileceği anlamı çıkmaktadır.

Savaş Yatkinliği ve Barış Skalası Üzerine Kavramsal Çerçeve

Uluslararası sistemde çıkan büyük çatışmaların neredeyse tümü Batı merkezli olup, askeri tarihte bu durum çoğunlukla Batı'nın Avrupa kısmını içermektedir. Yüzyıl Savaşlarından, Napolyon Savaşlarına, Alman ve İtalyan ulus devlet kurma savaşlarından Dünya Savaşları'na kadar tüm savaşların, doğrudan ya da dolaylı olarak uluslararası sistemin yapısını şekillendirmesi, Avrupa'yı savaş kuramlarının merkezine de yerleştirmektedir. Nitekim savaş kuramları üzerine yapılan öncül çalışmaların büyük kısmı, Avrupa merkezli olup uluslararası sistemde "devlet" vasfını bu savaşları yapan devletlere yükleyerek, bunları aynı zamanda "sistem üyesi" olarak tanımlamış ve kuram oluşturma sürecinde daha çok bu devletlerin davranışlarını incelemişlerdir (Blainey, 1988; Morillo, Black ve Lococo, 2009; Small ve Singer, 1982; Wright ve Wright, 1983). Bu savaşlar öncesinde, esnasında, sonrasında ciddi büyüklükte demografik değişimler yaşanırken, devletler nüfuslarının büyük bölümlerine kaybetmişler, hatta bazı savaşlar esnasında soykırımlar ve etnik temizliklere varan kolektif siyasal şiddet eylemleri belirmiştir. Bu açıdan bakıldığında, Avrupa, tarihsel olarak barışın değil, savaşın kıtasıdır. Bu durum, İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupalı devlet adamlarını ve entelektüelleri de bir çözüm aramaya zorlamıştır. Dolayısıyla bu kadar yoğun savaş deneyimine sahip bir devletler grubunun, nasıl dünyanın en istikrarlı bölgesine dönüştüğü de sorgulanması gereken bir husustur. Avrupa'da istikrarlı bir barış durumunu açıklamadan önce kısaca savaş yatkinliği sonra da pozitif barış kavramının irdeleyip Klein, Goertz ve Diehl (2008) perspektifinden ölçeklendirerek vakaya uygulamak gerekmektedir.

Savaş Yatkinlığı

Savaş çalışmalarında, diğerlerine kıyasla *belirli devletlerin, belirli konuların ve durumların* sıklıkla savaşıma hali yaratması durumunu içeren “savaş yatkinlığı” kavramı Avrupa devletlerinin davranışlarını açıklama noktasında önem kazanmaktadır. Bu açıdan, savaş yatkinlığı belirli devletlerin diğerleri ile mukayese edildiğinde tarihsel süreç içinde, farklı karar vericilerle, farklı dönemlerde istikrarlı bir biçimde bir savaşın içerisinde olma durumunu ifade eder (Maoz, 2004; Small ve Singer, 1982; Akgül, 2015; Akgül ve Renda, 2020; Wilkinson, 2018; Richardson, 1984). Savaş yatkinlığı yüksek devletlerin ortak özelliklerine bakıldığında, bu devletlerin ulusal çıkarlarının hem coğrafi olarak hem de küresel düzeyde yayıldığı görülmektedir. Öte yandan bu devletlerin sınır komşusu devlet sayısının fazla olduğu, materyal kapasite bakımından birçok devletten daha güçlü oldukları ve teritoryal açıdan oldukça geniş oldukları dikkat çekmektedir. Son olarak bu ülkelerin nüfuslarının mukayeseli olarak fazla olduğu belirlenmiştir. Bu özellikleri taşıyan devletlerin, tarihten günümüze savaş yatkinliklerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. İngiltere ve Fransa ile sınırlarının bir kısmı Avrupa’da diğer kısmı Asya’da bulunan Rusya buna önemli örneklerdir. Öte yandan, savaş yatkinlığı sadece devletlere has bir durum olmayıp, aynı zamanda sistemlerin, bölgelerin, karar vericilerin, aktör çiftlerinin de savaş yatkinlığı üzerine savaş çalışmaları literatüründe epey çalışma yapılmıştır (Geller ve Singer, 1998). Bunun da ötesinde, belirli durumların/konuların da savaş yatkinliğini artıran unsurlar olduğu ortaya konulmuştur. Örneğin toprağa dayalı uyumsuzluklar, neredeyse tüm savaşların %80’inden fazlasını teşkil etmektedir (Hensel, 1998; Vasquez, 1987, 1995, 2004, 2009). Fransız-Alman rekabetine uzun süre maruz kalmış Alsace-Lorraine, Ruhr gibi bölgelerden, Rusya ile Ukrayna arasındaki Kırım sorununa kadar bu konuda Avrupa kıtasından verilebilecek çok sayıda örnek bulunmaktadır. Aynı zamanda bu bahsedilen oran içerisinde Avrupalı devletlerin oranları hayli yüksektir. Nitekim tarihteki tüm savaşlar içinde sadece Avrupa’da yaşanan savaşların yüzdesi hatırı sayılır bir miktarda iken, aynı zamanda bu kıtanın devletleri kendi savaş kültürlerini, teknolojilerini ve doktrinlerini de kıtalararası yayarak bu paydan da yüzdelerini edinmişlerdir. 1815 Viyana Kongresi sonrasında dünyanın en fazla savaş deneyimi yaşamış 15 devletinden 9 tanesinin doğrudan Avrupa devleti olması, geri kalan kısmının da Avrupa’dan bağımsızlıklarını kazanan sömürge devletleri olması bu varsayımı desteklemektedir (Sarkees ve Wayman, 2010: 567). Savaşı başlatma, savaş konusunu oluşturma ve saldırma fiilleri dikkate alındığında, tüm savaşlar içinde İngiltere, Fransa ve Rusya’nın açıkça başı çektiği de burada belirtilmelidir (Akgül, 2015; Ghosn ve Bennett, 2003). Günümüzde ise Global Peace Index 2021 sonuçlarına göre, dünyanın en barışçıl 15 ülkesinin 11 tanesinin Avrupa ülkesi olması, bunlardan da 9 tanesinin AB üyesi olması tesadüf değildir (Vision of Humanity, t.y.).

Barış Skalası

Barış ve savaş kavramları, uluslararası ilişkiler çalışmalarında sıklıkla birbirlerinin alternatifi olarak görülür. Hatta bazı yazarlar tarafından şiddet halinin yokluğu, doğrudan ‘barış’ olarak tanımlamaktadırlar. Dolayısıyla savaşa ilişkin onlarca yazara ait birçok farklı tanım olmakla birlikte, barışı tanımlamaya dönük çabalar, savaşa göre nispeten daha sınırlıdır. Buradaki temel sorun, ikisinin farklı durumlar olmasından kaynaklanır. Diehl ve Goertz’e (2017:1-2) göre “savaş, birbirleriyle ilişkili birçok *olay serisi ya da tek bir olaydır*”. Oysaki “barış birçok farklı türden etkileşimi ve aktörü içeren bir *ilişki biçimidir*.” (Diehl ve Goertz, 2017:1-2). Barışçıl ilişkiler, uzun dönemli olarak gelişen ve ilerleyen bir süreç olup barışın oluşma biçimi askeri karşıtıklardan ve savaştan farklı belirir (Diehl ve Goertz, 2017). Bu çerçeveden hareketle, savaşın, barış ikliminin öncelikle bozulması halinde beliren bir olaylar serisi olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda, barışı mekanik olarak sürekli devam ettirebilen yapıların kurgulanması, kurumsallaşma ve kültür, devamlılığı veya sürdürülebilirliği sağlamanın en önemli yanı olarak görülmektedir. Nitekim barışın uluslararası ilişkilerin “olağan hali olduğu” ileri sürülerek, Hobesiyen realizmin dışına çıkıldığında, aslında savaşın bu ilişki biçiminin bir arızası olduğunun altı çizilebilir.⁴ Sonuç olarak devletler sisteminde savaşın olağan, barışın olağan dışı kabul edildiği bir kuramsal bakış, Avrupa fikrinin tümüyle dışındadır.

Barış kavramının, tüm insanlık için paha biçilmez bir kıymeti haiz olsa da dünyada devletlerarası savaşları nicelik olarak azaltması bakımından Avrupa için “daha kıymetli” bir kavram olduğunu ileri sürmek yanlış olmayacaktır. Ancak her türden barış hali, devletler arasında aslında bir barış iklimi yaratmaz. Nitekim negatif barış kavramı geniş çapta şiddet fiillerinin ya da savaşın olmadığı durum olarak tanımlansa da (Diehl ve Goertz, 2017) bu tanımlama, hâlihazırda savaşmayan Kuzey Kore ve Güney Kore’nin barış halinde olduğu sonucunu doğurur. Dolayısıyla barış kavramı, bazı yazarlar tarafından sadece çatışmanın yokluğu değil, aynı zamanda çıkar uyumsuzluklarının kontrol altına alınabildiği bir yönetim biçiminin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Vasquez, 2009: 286). Bu yönetim biçimi için gerekli olan barış dönemlerinin kurgulanması da kurumsal bir altyapıyı gerektirmektedir (Wallenstein, 1984). Dolayısıyla Avrupa kıtası açısından bu ihtiyacı, AB doldurmuştur (Ahtisaari, 2017). O halde barışı kademelere ayırarak ölçmek ve Avrupa entegrasyon sürecini tarihsel olarak bu kademelerde açıklamak, pozitif barışın nasıl sağlandığını belirleme konusunda önem kazanmaktadır.

⁴ Uluslararası ilişkiler çalışmalarında bazı klasik yazarlar, savaş devletler arası etkileşimin olağan hali kabul ederler. Bu konuda realizmin önde gelen birçok isminin, savaşın kaçınılmazlığını kabul ettiği genel anlamda ifade edilebilir. Alanın klasiklerinin kısa okumaları için örneğin, bkz. Elman ve Jensen (2014)

Galtung (2011), pozitif barışı, savaşızlığın ötesinde, iş birliğinin, eşitliğin, barış kültürünün ve diyalogun olduğu bir durum olarak tanımlar.⁵ Galtung perspektifinden bu bakış açısı, kendisinin radikalleşmeden önceki pozitif barış tanımı olup savaş kuramcılarının ileri sürdüğü varsayımlarla da örtüşmektedir. Bu durum sadece şiddetin yokluğu olarak tanımlanan negatif barış ile değerlendirildiğinde daha anlamlı bir bütünlük ortaya çıkarmaktadır. Bu çalışmada savaş kuramcılarının perspektifi dikkate alınmaktadır. Savaş kuramlarının yazarları, *özellikle devletlerarası ilişkileri* daha fazla dikkate alan sınıflandırmalar yapmaktadırlar. Öncelikle, Klein, Goertz ve Diehl (2008) uluslararası ilişkileri, (i) rekabet, (ii) negatif barış ve (iii) pozitif barış olmak kaydıyla üçe ayırmaktadır. Bunlardan her biri, altı farklı göstergede değerlendirilir. Bu göstergeler, 1. Savaş planlarının varlığı/yokluğu, 2. Çatışmanın varlığı/yokluğu, 3. Çatışmaya konu olan sorunun çözülmesi/çözülmediği, 4. Taraflar arasında iletişimin var olup olmadığı/düzeyi/mekanizması, 5. Diplomatik ilişkilerin düzeyi (tanımama halinden-diplomatik koordinasyona uzanan bir alt skala) ve 6. Anlaşmaların yer, düzey ve sayı bakımından varlığıdır (Klein, Goertz ve Diehl 2008: 71). Rekabet, negatif ve pozitif barış durumlarının her biri bu altı kategoride değerlendirilerek bir barış skalası ortaya çıkarılır. Bu altı gösterge, barış skalasının derecelendirmesi açısından bir rehber teşkil eder. Klein, Goertz ve Diehl'in (2008) barış skalası kuramsal bakımdan 1 noktasından 0 noktasına ilerleyen derecelendirme sunar. Bu derecelendirme, 1, 0.75, 0.50, 0.25 ve 0 noktalarından oluşur. Buna göre 1 noktası, uluslararası rekabet hali iken, 0.75 ile 0.50 arası negatif barış durumunu, 0.25 ise pozitif barış noktasını oluşturur. 0 noktası ise derecelendirmenin varabileceği en üst barış noktası olup,

⁵ Pozitif barış, kuramsal olarak uluslararası ilişkiler ve çoğunlukla barış çalışmaları alanının odak noktasını oluşturmaktadır. Nitekim başta Küresel Barış Endeksi (Global Peace Index) olmak üzere barış üzerine yapılan neredeyse tüm ampirik çalışmaların, öncelikli olarak barışın anlamına önem atfettiği görülmektedir. Bu açıdan Johan Galtung hem alanın kurucusu olması hem de geliştirdiği kavramların uluslararası alan literatüründe geniş yer bulması nedeniyle önemli bir bilim insanıdır. (Galtung ve Fischer, 2013) Galtung'un barış çalışmaları ekolü ve Singer ile başlayan savaş çalışmaları ekolü benzer amaçlar taşır. Her ikisi de savaşın nedenleri ve bunun önlenmesi üzerine ampirik, kuramsal hatta felsefi bir birikim oluşumunun yolunu açmışlardır. Bu açıdan savaş çalışmaları, alan yazınındaki adıyla barış bilimi (peace science) daha çok nicel metodlarla ve özellikle "devletlerin savaş eğilimlerini" araştırmaktadırlar. (Cashman, 2013, Akgül, 2016) Oysaki barış çalışmaları ya da Galtung'un takipçileri açısından barış, tekildir ve devlet dışı silahlı yapılardan soykırımlara, etnik temizliklerden barış sosyolojisine kadar alanın eleştirel boyutuna odaklanmaktadır. (Dunn, 2005) Bu bağlamda savaşı açıklama ve anlama açısından aynı hedefe yönelik, ancak gerek metodolojik gerekse kuramsal açıdan iki farklı bakış açısı belirmektedir. Bu çalışma, savaş kuramları ya da barış bilimini içerdiğinden, Galtung'un barış çalışmalarının radikalleşmesiyle geliştirdiği ve yapısal şiddet üzerinden tanımlanan pozitif barış fikrinden ziyade Diehl gibi yazarların devletlerarası barışı nasıl anladığına odaklanmıştır.

pluralistik güvenlik topluluğu olarak yazarlar tarafından adlandırılmıştır. Oldukça karmaşık olan bu skalayı, yazarlar bir tablo halinde vermektedirler. Bu açıdan bu çalışmadaki her bir derecenin içeriğini, Tablo 1 aracılığıyla özetlemek, açıklama kolaylığı sağlayacaktır.

Tablo 1: Klein, Goertz ve Diehl'in (2008: 70) Rekabet ve Barış Skalası.

Göstergeler	Rekabet noktası	Negatif Barış		Pozitif Barış	
	Uluslararası Rekabet Hali 1.0.	Düşük Yoğunluklu çatışma 0.75	Negatif Barış Hali 0.50	Pozitif Barış Hali 0.25	Pluralistik Güvenlik Topluluğu 0.0
1.Savaş Planları 2.Çatışma	Bu düzeyde, taraflar arasında savaş planları halihazırda bulunmakta olup, farklı düzeylerde askerleşmiş uluslararası uyumsuzluklar sıklıkla yaşanmaktadır.	Rekabet hali ile negatif barış halinin arasında yer alan bu kısımda, savaş planları hala bulunmakla birlikte, savaşa gidebilecek krizlerin daha az olduğu varsayılır.	Bu derecede, taraflar arasında bir savaş planı bulunmamaktadır.	Bu derecede, taraflar arasında bir savaş planı bulunmamaktadır. Taraflar arasında görünürde herhangi bir çatışma olasılığı da bulunmamaktadır.	Taraflar arasında müşterek savaş planlaması yapılmaktadır. Taraflar arasında herhangi bir çatışma olasılığı da bulunmamaktadır.
3.Uyuşmazlığa konu olan sorunlar 4.İletişim	Uyuşmazlığı oluşturan temel sorunlar çözülmemiş durumda olup, taraflar arasında iletişim bulunmamaktadır.	Uyuşmazlığı oluşturan temel sorunlar çözülmemiş durumda olup, taraflar arasında iletişim bulunmamaktadır.	Uyuşmazlığa temel oluşturan sorunların şiddeti hafifletilmiş, bir kısmı çözülmüştür. İletişim, hükümetlerarası düzeydedir.	Uyuşmazlığa temel olan sorunlar çözülmüştür. Hem hükümetlerarası düzeyde hem transnasyonal düzeyde iletişim bulunmamaktadır.	Uyuşmazlığa temel olan sorunlar çözülmüştür. Kurumsallaşmış mekanizmalar bulunmamaktadır.
5.Diplomasi 6.Anlaşmaların alanı, düzeyi ve sayısı	Tanınamama durumu da dahil olmak üzere, taraflar diplomatik olarak düşmanca davranırlar. Herhangi bir düzeyde uluslararası anlaşma yoluna gitmemektedirler.	Tanınamama durumu da dahil olmak üzere, taraflar diplomatik olarak düşmanca davranırlar. Herhangi bir düzeyde uluslararası anlaşma yoluna gitmemektedirler.	Taraflar diplomatik açıdan birbirlerini tanırlar. Ancak söylemler ve ifadelerde çatışmaya dönük eğilimler görülür. Barış görüşmeleri ve anlaşma imzalama bu derecede görülmektedir.	Diplomatik ilişkiler normal seyrindedir. Gelişmeye başlayan fonksiyonel anlaşmalar ve entegrasyon söz konusudur.	Diplomatik koordinasyon bulunmamaktadır. Yoğun bir biçimde kurumsallaşmış fonksiyonel anlaşmalar bulunmamaktadır.

Barış skalası yorumlandığında, açıkça Avrupalı devletlerin 19. Yüzyıldan günümüze kadar geçirdiği süreci, AKÇT sonrası dönemi aşama aşama bunun içine yerleştirilebileceği ortaya çıkmaktadır. Ancak bu çalışmadaki amaç, devletlerin savaş yatkınlığının Avrupa entegrasyon süreci ile nasıl azaltıldığını savaş kuramlarının ampirik bulgularıyla ifade etmek olduğundan, durum tespitinden ziyade süreç içinde gerçekleşen eylemlerin analizi de önem kazanmaktadır. Başka bir ifadeyle araştırma sorumuzun cevabını ortaya koymak için Avrupalı devletlerin 0.75 derecesinden, 0.25 ve hatta 0.0 noktasına kadar nasıl ilerleyebildiklerini açıklamak gerekmektedir.

Savaş yatkınlığı ve pozitif barış kavramlarının incelendiği bu alt başlık kapsamında, iki kavramın birbirleri ile olan ilişkisi şu şekilde açıklanabilir. Belirli koşullar altında ya da belirli durumların yokluğunda devletlerin savaş yatkınlıkları azalmaktadır. Uluslararası rekabet ve savaş halinden, tam entegrasyona uzanan 1 ile 0 arasındaki tüm dereceler, devletlerin savaş yatkınlıklarının azalmasına bağlı olarak şekillenmektedir. Bu pasifizm hali, esasen devletler arası ilişkilerle, devletin içsel değişkenlerine bağlı olarak şekillenmektedir. Bu bağlamda ne yapısalci realizmde ifade edildiği gibi konu sistemiktir, ne de sadece devletlerin ya da bireylerin iradesine bağlı olarak gelişmektedir. Bu açıdan, bu çalışmada izi sürülen husus AB'nin nasıl bir koşullandırıcı etkiyle üye ve üye adayı devletleri, 1 noktasından 0 noktasına doğru taşıdığıdır.

Öte yandan unutulmaması gereken hususlardan biri de hem savaşın hem de barışın kökeninde, aktör çiftlerinin bir analiz düzeyi olarak yattığıdır. Bir aktör çifti, iki devletten oluşan (dyad) bir ilişkiyi ifade eder. Savaş kuramları, diğer tüm analiz düzeylerini kabul etmekle birlikte, esasen aktör çiftlerine özel bir önem atfetmektedir (Bremer, 1992; Croco ve Teo, 2005; Geller, 1993; Maoz vd., 2019; Rousseau vd., 1996; Akgül, 2019). Nitekim iki taraflı savaşlardan, dünya savaşlarına kadar tüm kolektif siyasal şiddet eylemleri öncelikli olarak iki aktör arasında başlamaktadır. Başka bir ifadeyle, bölgesel bir istikarsızlık, o bölgedeki aktör çiftlerinin kriz, çatışma ya da barış ilişkilerinin kümülatif toplamından türemektedir. Özellikle çok taraflı sorunlarda, her bir aktör çifti içindeki davranış, bir diğer aktör çiftinin davranışından etkilenebilir. Örnekle açıklanırsa, Fransa-Almanya bir aktör çiftidir. Fransa-Slovenya da bir aktör çiftidir. Doğal olarak Almanya-Slovenya da bir aktör çifti yaratır. Herhangi bir konu/sorun bir aktör çifti içinde gerçekleşebileceği gibi AB'nin tüm aktör çiftlerini içeren bir örgü de kurabilir.

Savaş Kuramları Perspektifinden Avrupa Barışının Oluşumu

Avrupa'nın savaş deneyimi, yüzyıllarca süren 1.0 rekabet düzeyinin bir sonucu olarak oluşmuştur. Hâlbuki bu çalışmada cevap aradığımız soru, bu kıtanın 0 noktasına doğru nasıl ilerlediğidir. Dolayısıyla savaş kuramlarının

bulgularını farklı analiz düzeyleri üzerinden kısaca aktararak, Avrupa entegrasyon sürecini açıklamak daha makul görünmektedir. Öncelikle sistem düzeyindeki kuramlara bakıldığında, sistemin kutup sayısı ile belirli bir bölgede açığa çıkan kapasite birikiminin/yoğunluğunu dikkate almak gerekir. 19. Yüzyılın başlarında İngiltere’de başlayan ve dalga dalga yayılan endüstri devrimi ile birlikte, Avrupa’da ulus devlet kurma girişimleri sonucu, kıta büyük bir dönüşüm yaşayarak Almanya ve İtalya gibi aktörlerin tarih sahnesine çıkmasını sağlamıştır. Bu dönemde sistemde ciddi bir dönüşüm olmakla birlikte esasen kutup yapılarında değişimler meydana gelmiştir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarından sonra Dünya’nın kutuplaşma seviyesi değişirken, 1945 sonrası dönemde Avrupalı devletler açısından da bir politik anlayış değişikliği meydana gelmiştir. Waltz’un (1979) ileri sürdüğü iki kutuplu sistemin, en istikrarlı sistem türü olduğu savı, 1945 sonrası dönem için doğru olabilir. Nitekim Batı’yı, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa olarak ikiye ayırırsak, Batı kutbunun içinde devam eden bir entegrasyon sürecinin bu istikrarı daha da kuvvetlendirdiği iddia edilebilir. Dolayısıyla bu iklim, sadece Avrupa’nın kendi entegrasyon süreci ile değil aynı zamanda uluslararası sistemin yapısında da meydana gelen değişimden etkilenmiştir. Bu bölüm kapsamında, sistem, aktör çiftleri ve devlet düzeylerinde savaş kuramlarının bulguları AB özelinde değerlendirilmektedir.

Sistem Düzeyinde Savaş Kuramları ve Avrupa Entegrasyon Süreci

Devletlerin, uluslararası sistemde ve alt sistemlerdeki güç dağılımı, savaş kuramları açısından oldukça önemlidir. Nitekim devletlerin güçleri ve bu gücün artışı ile savaşı başlatma eğilimi arasında ilişki bulunmaktadır. Askeri endüstrinin ihtiyaç duyduğu hammaddeye kontrolsüz ve sınırsız erişim, bunun askeri teknolojiyle birleştirilmesinden kaynaklanan militarizasyon ve silahlanma yarışları, uluslararası siyasetin doğası gereği bir çatışma sarmalı oluşturmaktadır (Cashman, 2013; Richardson, 1984; Wilkinson, 2018: 293). Savaş makinesinin devamlılığı nedeniyle ihtiyaç duyulan hammadde, özellikle ağır endüstriyi besleyen materyallerdir. Bu materyallerin kontrol altına alınmasıyla devletler arasında silahlanma yarışlarının azalarak bunlardan herhangi birinin mukayeseli olarak aşırı güçlenmesiyle sonuçlanacak bir statüko bozulması da engellenecektir. Bu bağlamda ilkin Avrupa’da kurulan uluslarüstü yapının, AKÇT olması tesadüf değildir. Robert Schumann’ın, 1950 Mayıs’ında dile getirdiği “Fransa ile Almanya arasında bir savaşı sadece düşünülemez değil, ancak materyal olarak imkânsız” kılmak amacı kuramsal bir bakış açısıyla yorumlandığında, yalnızca siyaseten söylenmiş veciz bir söz değildir (European Union, t.y.). “Materyal” kapasite ile savaş arasında ilişki arayan savaş kuramcılarının da işaret ettiği gibi, güç siyasetine dayalı bir uluslararası ilişkiler tasavvurunun kökenleri bu materyallerin kullanım biçiminden geçmektedir (Bremer, 1992; Singer, 1988; Vasquez, 1986; Akgül ve Renda, 2020). Öte yandan Schumann’ın bu sözünden hareketle pozitif barış ihtimali

üzerine çalışan savaş kuramcıları da savaşın “düşünülemez” halde olmasını (i) teritoryal iddiaların yokluğuna, (ii) çatışma yönetimi için kurgulanan kurumların varlığına, (iii) yüksek düzeyli karşılıklı bağımlılığa ve (iv) statükodan duyulan tatmine bağlamaktadır (Diehl, 2016a). Bunun gerçekleşmesi için ihtiyaç duyulan, kontrol altına alınmış bir güç dağılımı ile birbirlerinden tehdit algılama ihtimali azalmış bir devletler grubunun, bir bölge kapsamında kurgulanmasıdır. Bu alt sistem kurgusu bu aşamadan sonra pozitif barış noktasına doğru evrilebilir.

Savaş kuramcıları, sistemlerin savaş yatkınlıklarını açıklarken, bunu güç dağılımı ve sistemin kutuplaşma seviyesi üzerinden analiz etmektedirler. Başka bir ifadeyle, hangi sistem türünün savaş yatkınlığını daha çok artırdığı, savaş kuramcılarının önemli ölçüde üzerine eğildiği bir konudur (Bueno de Mesquita, 1975; Davis, 1996; De Mesquita, 1978; Deutsch ve Singer, 1964; Most ve Starr, 1987; Wohlforth, 2009). Örneğin Waltz(1979:175), dünya sisteminde ikiden fazla taraf arasında pazarlığı daha zor bulduğundan, iki kutuplu sistemi daha istikrarlı görmektedir⁶. Morgenthau ise bu istikrarın kaynağını çok kutuplu sistemlerde olduğunu iddia etmektedir (Geller ve Singer, 1998; Morgenthau, 1948). Oysaki savaş kuramcıları, tüm bunların dışında anarşi kuramlarına alternatif bir hipotez geliştirir ve uluslararası sistemde istikrarın kaynağının hiyerarşik olarak örgütlenen tek kutuplu sistemlerde olduğunu iddia ederler. Buna göre, başta Organski ve Kugler olmak üzere birçok sistem kuramcısı açısından, güç dağılımına bağlı olarak oluşturulan bir hiyerarşiye dayanan tek kutuplu sistemlerin daha istikrarlı bir barışçıl bir yapı kurduğu ampirik olarak ortaya konulmaktadır (Gilpin, 1981; Modelski ve Thompson, 1988; Organski ve Kugler, 1981; Thompson, 1988, 2020; Wallerstein, 2015). Burada özellikle üzerinde durulması gereken bulgular, Organski ve Kugler (1981) tarafından ortaya konulan *güç geçiş kuramı*dır. Nitekim, bu kurama göre Organski ve Kugler (1981), uluslararası sistemi, en baskın devletten, en küçük devletlere kadar katman katman güç dağılımına bağlı olarak sıralamaktadır. Buna göre, sistemde devletler tatmin düzeyine göre ayrışır ve statükodan memnun olmayan devletler tatminsizlik yaşadığında, sistemin baskın devletine karşı bir savaş başlatma ihtimalleri doğar (Organski ve Kugler, 1981). Benzer bir durum, yükselen devletten endişe duyan baskın devletin Tukidides tuzağına düşerek, önleyici bir saldırı başlatmasıyla da sonuçlanabilir (Efird, Kugler ve Genna, 2003; Kugler ve Lemke, 1996; Organski ve Kugler, 1981). Dolayısıyla bu biçimde güç geçişi gerçekleşir. Avrupa tarihinden örneklerirsek, İngiltere, Fransa ve Almanya gibi devletlerin güçleri birbirlerine yakın olsa da birinin açıkça sistemin baskın devleti olduğu görülmektedir. Öte yandan Lemke ve Werner’in (1996) ortaya koyduğu güç geçiş kuramının genişletilmiş

⁶Hatta Waltz (1979:175) buna örnek olarak, Soğuk Savaş döneminde Çin’in, ABD ve SSCB’yi dünya hâkimiyeti için iş birliği ile suçlamasını göstermektedir.

versiyonunda, bölgelerin de aynı uluslararası sistem gibi hiyerarşik olarak örgütlendiğidir⁷. Nitekim bu bölgeler içinde de tatmin düzeyi zayıf ancak kapasite bakımından güçlü devletler olacaktır. Tüm bu bilgiler içinde, Avrupa kıtasının (Batı ve Doğu da dâhil) bir bölge hiyerarşisi yarattığını ileri sürmek yanlış olmayacaktır. Bu açıdan AB'nin kurumsal yapısı itibarıyla, kuruluşundan beri üyeleri arasında bir güç dengesi kuran bir örgüt değil, üye devletlerin güçlerine dayalı bir bölgesel hiyerarşi kurduğu ileri sürülebilir. Başka bir ifadeyle, AB'nin uluslararası ittifaklar ve paktlar aracılığıyla değil, ekonomik işbirliği ile başlayan ve hukuksal zemini oldukça kuvvetli bir bölgesel aktör/güç olduğu ifade edilebilir.

Öte yandan Organski ve Organski (1961), gücün temelini “nüfus” faktöründe görür. Nüfus, bu kapasitenin güce dönüşmesindeki önemli bir unsur iken, güç de Organski'nin bahsettiği hiyerarşinin oluşmasında önem kazanmaktadır. Bu hiyerarşinin materyal kapasitesini ölçme konusunda Organski ve Kugler (1981), gayri safi milli hasılayı dikkate almaktadır. Yani, nüfus açısından yüksek, geliri yüksek devletler bu sistemde başat devletleri oluştururken, hiyerarşi de buna göre şekillenmektedir. AB Konseyi'nin oy dağılımının nüfusa göre şekillendirildiği dikkate alınır, özellikle nitelikli çoğunlukla alınan kararlarda, Avrupa nüfusunun da bir birim olarak hesaplamaya katıldığı düşünülürse, AB'nin motor devletlerinin ekonomik açıdan da kuvvetli devletler olduğu hesaba katılırsa, AB'nin Lemke ve Werner'in (1996) belirttiği yerel hiyerarşiye oldukça uygun düştüğü görülmektedir. Bundan geriye bir tek, devletlerin tatmin düzeyleri ile ilgili analiz kalmaktadır. Bu sistem içinde devletler, bir diğerini tehlike olarak görerek üyeler arasında karşı ittifaklar oluşturmaya gitme gereksinimi hissetmedikleri ileri sürülebilir. Birçoğu NATO üyesi olan, Avrupa Konseyi, OECD gibi platformlarda işbirliği içinde olan bu Avrupa devletleri açısından statükodan tatmin olma durumu, aynı zamanda AB'nin düzenlemeleri ile garantilenmektedir. Dolayısıyla güç geçiş teorisi geleneğinin “tatmin edilme” bulgusu, AB üyeleri arasında gerçekleştirilerek, sistemden tatmin olmayan devletin bulunmadığı *istisnai* bir istikrarlı alt sistem kurgulanmıştır. AB, bu açıdan, üyeleri arasında revizyonist eğilimleri törpüleyerek, üye devletlerin savaş yatkınlıklarını da azaltmaktadır. Nitekim AB gerek hukuksal yapısı gerek ekonomik düzenlemeleri ile üye devletleri tatmin ederek statükodan faydalanmasını sağlarken, özellikle 1991 Maastricht Antlaşması ve özellikle 1998 St. Malo Zirvesi sonrası oluşturulmaya çalışılan Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası aracılığı ile de sistemi bir pluralistik güvenlik topluluğuna taşımayı hedeflemiştir. Her ne kadar bu hedefe ulaşma konusunda problemler olsa da üyelerinin birbirlerine karşı duyduğu güvenlik ikilemini en az seviyeye

⁷ Ayrıca bkz. Kugler ve Lemke (1996).

indirerek, büyük ölçüde pozitif barış 0.25 ile 0.0 noktası arasındaki seviyeyi yakalamıştır

AKÇT'den Lizbon Antlaşmasına kadar geçen süreçte AB, Avrupa alt sisteminin baskın devletleri arasındaki uyumsuzlukların büyük ölçüde çözülmesinin yolunu açmıştır. Avrupa'nın görece güçlü olan Fransa ve Almanya gibi ülkelere siyaseten ve ekonomik olarak 'motor' vasfı tanınarak, bu ülkelerin Birliğin yarattığı alt-sistem hiyerarşisi içinde düzenleyici rol edinmesini sağlamıştır. Bu durum, üyeler arası harmoninin oluşturulması açısından önemlidir. Avrupalı devletlerin 1947 Dunkirk Antlaşması'ndan, 1948 Brüksel Antlaşması'na, NATO'nun kuruluş sürecine ve 1954'te Değiştirilmiş Brüksel Antlaşması ile Batı Avrupa Birliği'nin kurulmasına kadar birçok konuda uzlaşmaya vardıkları görülmektedir. Öte yandan, reddedilen 1952 Avrupa Savunma Topluluğu Antlaşması'nda, Avrupalı başat devletlerin militer konularda henüz uluslarüstü iş birliği yapmaya hazır olmadığı, hatta barış skalasında ilişkilerin, 0.50 negatif barış dönemi olduğu iddia edilebilir. Bu dönemde İkinci Dünya Savaşı'nın etkileri, başta Fransa olmak üzere hala devam etmektedir ve güvenlik konusunda hiyerarşik bir yapı bazı devletler açısından kabul edilebilir bulunmamıştır. Dolayısıyla, entegrasyon süreci ilerledikçe 0.0 noktasına yaklaşılabilecektir. Öte yandan AB'nin ABD ile ilişkileri, özellikle Soğuk Savaş esnasında ve hatta sonrasında (NATO içinde daha dengeli bir yük paylaşımına yönelik geliştirilen Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği – AGSK – başta olmak üzere) bir iş birliği zemini gerçekleştirerek, tek kutuplu sistem içinde başka bir hiyerarşik yapı gibi değerlendirilebilir. Her ne kadar ABD ile hem Soğuk Savaş döneminde hem de sonrasında sorunlar yaşansa da sistemin diğer aktörleri tarafından Batı'nın hala tek görüldüğü iddia edilebilir. Burada AB'nin uluslarüstü organları her ne kadar üye devletlerin dış politikaları konusunda sınırlı düzeyde inisiyatif alabilse de güvenlik ve savunma alanında iş birlikleri ile ortak tutum ve ortak pozisyonlar aracılığı ile barış skalasının 0.0 noktasının, tablo 1'de gösterilen altı göstergesini tümüyle karşılamaktadır.

Aktör Çiftleri Düzeyinde Savaş Kuramları ve AB Süreci

Aktör çiftlerinin savaş yatınlığını artıran birçok husus bulunmakla birlikte, bunları kuramsal açıdan tek bir çerçeveye indirgeyen ve istatistiki veriye dayalı analizleriyle bulgularını yayımlayan Stuart Bremer'in çalışması bu konuda önemlidir. Avrupa tarihinde görüldüğü üzere, bazı devletler Bremer'in (1992) "Tehlikeli Aktör Çiftleri" (dangerous dyads) kavramına tümüyle uymaktadır. Bunlardan tarihsel anlamda Fransız-Alman, Avusturya-İtalya, Sırbistan-Avusturya, Osmanlı-Rusya, Rusya-Almanya, İngiltere-Almanya gibi örnekler kastedileni açıklama konusunda önemli örneklerdir. Tehlikeli aktör çiftleri, büyük ölçüde barış skalasında 1.0 düzeyinde bulunan aktörleri içermekte olup, uyumsuzluğun her iki tarafı açısından da çatışmayı her an başlatabilecek savaş

yatkınlığını artıran durumlar söz konusudur (Bremer, 1992). Günümüzde sıklıkla Türkiye-Yunanistan, Hindistan-Pakistan ve Ermenistan-Azerbaycan buna örnek olarak gösterilir. Avrupa entegrasyon süreci gerek uluslarüstü örgütlenme aracılığıyla gerekse diğer analiz düzeylerinden edilen bulguların kolaylaştırıcı etkisi ile tehlikeli aktör çiftlerinin savaş yatkınlığını azaltmayı başarmıştır. Bu açıdan kısaca tehlikeli aktör çiftlerini açıklayarak, sonra AB'nin bunu pasifize eden unsurları ortaya konulacaktır.

Aktör çiftlerinden savaş yatkınlığı en yüksek olanlar istatistiki olarak coğrafi olarak yakın olan, yaklaşık denk güçte olan, başat güçlerle müttefik olan, demokratik olmayan, ekonomik olarak gelişmiş ve yüksek düzeyde askerleşmiş yapılardır (Cashman, 2013; Levy ve Thompson, 2009). Hâlbuki Bremer'in çok değişkenli analizi bize birkaç alternatif daha sunmaktadır. Bremer'a (1992) göre tehlikeli aktör çiftleri, (i) devletlerin bitişik olduğu, (ii) ittifak halinin olmadığı, (iii) devletlerin gelişmiş ekonomilerinin olmadığı, (iii) demokratik siyasetin bulunmadığı, (iv) taraflar arasında belirgin ve büyük bir güç farkının olmadığı ve (v) başat devletin var olduğu yapı olarak tanımlanmaktadır. Bu çok değişkenli analize bakıldığında, bu özellikleri taşıyan aktör çiftlerinin, *savaşa neden olan bir konu* hâsıl olması halinde savaşa ihtimalleri, diğer bu değişkenleri taşımayanlarla mukayese edildiğinde maksimum seviyededir. Öte yandan konular arasında en fazla savaşa neden olan da toprağa dayalı uyuşmazlıklardır (Vasquez, 1987, 2009). Başka bir ifadeyle aktör çiftleri arasında, tartışmalı bir toprak parçası olması halinde ve Bremer'in istatistiki olarak ispatladığı değişkenlerin var olması halinde, aktör çiftinin savaş yatkınlığı büyük ölçüde artmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında AB, tamamı birbirine sınır komşusu olan çok sayıda aktör çiftine ev sahipliği yapmaktadır. Bu ülkelerin birbirleriyle sınır komşusu olması yapısal bir durum olup, değiştirilebilir nitelikte değildir. Ancak bunun dışındaki tüm unsurlar, AB tarafından kademe kademe tamamlanmıştır. Avrupa Birliği gerek ittifak sistemleri ve savunma işbirlikleri aracılığı ile gerekse demokratik siyasete atfettiği önem ile üye ülkeler arasında bir barış zemini oluşturmuştur. Bu şekilde, hem AB üyelerinin hem de üyelik adayı ülkelerin savaş yatkınlığı, AB'nin (belki zorlayıcı otoritesi ile) büyük ölçüde azaltılarak, (en azından kendi aralarında) pasifizm sağlanmıştır.

Güç farkı ile savaş arasındaki ilişkiyi açıklayan kuramlar açısından AB ilginç bir örnektir. AB'ye üye diğer ülkeler ile başta, Fransa, Almanya, İngiltere (Brexit öncesi) ve İtalya olmak üzere büyük bir güç farkı bulunmaktadır. Savaş kuramlarına göre aktör çiftleri arasında istikrarlı bir barış hali, gücün dengelemesi halinde değil, gücün baskınlaşması sonucu oluşur (Garnham, 1976; Kugler ve Lemke, 1996; Most ve Starr, 1987; Moul, 2003). Yukarıda da belirtildiği gibi, sistemde ya da iki devlet arasında güçler birbirine yaklaştıkça, devletlerin savaş yatkınlığı artar. Bu hipotez Waltz'ın denge kuramının

reddidir.⁸ AB'nin büyük devletlerinin aralarındaki güç yakınlığı ve AB'nin diğer üye ülkeleri ile olan fark, COW projesinin *cinc skoru* aracılığıyla da ispatlanabilir (The Correlates of War Project, t.y.).⁹ Buna göre Fransa ve Almanya yakın güçte devletler iken, diğerleri ile arada ciddi bir güç farkı bulunmaktadır.

Fransa ve Almanya gibi ülkelerin yaklaşık denk güçte olduğu düşünülürse, savaş kuramları açısından bu devletlerin çatışma potansiyeli olduğu ileri sürülebilir. Başka bir ifadeyle, AB sistemi içinde tek bir büyük güç etrafında toplanan bir hiyerarşinin olmaması da istikrarsızlık yaratabileceği beklentisini ortaya çıkarabilir. Ancak, AB'nin uyuşmazlık çözümü mekanizmaları, Komisyon, Konsey ve Parlamento'nun oluşturduğu kurumsal platform, Adalet Divanı'nın varlığı gibi hususlar denk güçte bu iki devlete barışçıl ilişkiler yürütme alanı sağlamaktadır. AB'nin uluslarüstü sisteminin yokluğunda, bu devletlerin kendi aralarındaki sorunları güç yoluyla çözme eğilimi belirebilirken, günümüzde bu olasılık oldukça zayıftır. Aynı zamanda bu devletlerin başat devletler olarak uluslararası sistemde bulunması, Fransa'nın BM Güvenlik Konseyi üyeliği gibi hususların da Avrupa içi istikrara katma değer kattığı ifade edilebilir. Bunlara ek olarak, Avrupa içi teritoryal sorunların çözümünde Avrupa Komisyon'unun inisiyatif alması, üye aday devletlerin sınır ve toprağa dayalı uyuşmazlıklarını çözmek için irade göstermesi, başarısız olması halinde Uluslararası Adalet Divanı'na gidilmesine ilişkin zorlayıcı tedbirler de savaş yakınlığının kronik problemlerini ortadan kaldırması bakımından önemlidir. 1999 Helsinki Avrupa Konseyi sonuç bildirgesinin 4. Maddesi buna örnek olarak verilebilir. İlgili madde üye aday devletlerin

⁸ Güç baskınlığı ve güç denkliliği, savaş kuramcıları ile realist kuramcıları arasındaki en temel farkı oluşturmaktadır. Başta Waltz (1979) olmak üzere realizmin önemli yazarları, güçlerin denk olması halinde ittifaklar halinde devletlerin birbirlerini dengeleyeceğini, anarşik uluslararası sistem içinde istikrarın bu yolla oluşabileceğini varsayarlar. Oysaki savaş kuramcıları, uluslararası sistemde devletlerin, içsel kapasitelerine bağlı olarak bir güç hiyerarşisi yarattığını, dolayısıyla uluslararası ilişkilerin hiyerarşik bir yapıda olduğunu, sistemin en güçlü devleti ile kendisinden bir sonra gelen arasındaki fark açıldıkça, sistemin daha istikrarlı olduğunu kabul ederler (Levy ve Thompson, 2009). Dolayısıyla sistemde gücün dengeli değil, baskın biçimde oluştuğunu ileri süren yazarlar doğal olarak realizmin güç dengesi kuramını reddederler (Levy ve Thompson, 2009).

⁹ Cinc skoru, The Correlates of War Project tarafından geliştirilen ve devletlerin materyal kapasitelerini ya da "güçlerini" ölçmek için kullanılan bir indeks değeridir. Buna göre her devletin, 1816 yılından günümüze kadar her yıl için altı değişkeni ölçülür (The Correlates of War Project, t.y.). Bu ölçümlerde, toplam nüfus, kentli nüfus, yıllık demir-çelik tüketimi, yıllık enerji tüketimi, askeri harcama miktarı ve askeri personel miktarları dikkate alınır ve her bir verinin her bir ülke açısından dünya içindeki yüzdeleri veri olarak kabul edilir. Bunların ortalaması x ülkesi için y yılında o ülkenin cinc skorunu verir. Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Singer (1988). Avrupalı devletler ile sistemin başat güçlerinin kapasite değişimlerinin grafiklerle incelendiği bir çalışma için bkz. (Akgül ve Renda, 2020).

uluslararası uyumsuzluklarının ve sınır sorunlarının çözülmesinin yöntemlerini göstermektedir (European Council, 1999). AB, kendi bünyesindeki tüm aktör çiftlerini, pluralistik güvenlik topluluğunun birer parçası haline getirerek bir entegrasyon sağlamaktadır. AB'nin kendi çatışma çözümü mekanizmaları, Avrupa Adalet Divanı aracılığıyla oluşturduğu hukuksal gelenek bunun destekleyicileri ve devam ettiricileri olarak görülmektedir (Diehl, 2016b).

Aktör çiftleri düzeyinde incelenen bir başka konu ise taraflar arasında birbirlerine ait etnik grupların azınlık olarak yaşaması halidir. Bu durum, milliyetçi akımların yükselmesi halinde hem irredantizm hezeyanlarını arttırmakta hem de devletlerden birinin diğerine müdahalesinin de kapısını aralamaktadır. Dolayısıyla *paylaşılan etnisite* konusu hem iç savaş hem de devletlerarası savaş yatkinliğini artırır. Dolayısıyla AB düzenlemeleri gereği, azınlıklar, başlı başına bir koruma konusu olurken, aynı zamanda Avrupa vatandaşlığı gibi düzenlemelerle normatif bir boyut katarak, Avrupa içinde kozmopolitan bir yapı oluşturmaktadır. Dolayısıyla bir üye devletin herhangi bir azınlık ferdi, diğer ülkede serbest dolaşım ve çalışma hakkına kadar birçok hakkı edindiğinden, irredantist ya da müdahaleci bir siyasete ihtiyaç duyulmamaktadır.

Devlet Düzeyinde Savaş Kuramları ve AB'ye Etkisi: Demokrasilerin Pasifizmi mi?

Savaş çalışmaları alanında, neredeyse üzerinde en fazla durulan konulardan biri rejim türü ile savaş arasında korelasyon arayan çalışmalardır (Benoit, 1996; Doyle, 1997, 2011; Filson ve Werner, 2004; Oneal ve Russett, 1999). Bu çalışmaların temel hipotezleri, genel anlamda liberal bir barış ihtimalinin ampirik yöntemlerle sınanmasıdır. Dolayısıyla başta Russett olmak üzere alandaki bazı yazarlar demokratik barış kuramını geliştirerek, demokratik devletlerin birbirleriyle savaşmadıkları hipotezini geliştirmiştir (Oneal ve Russett, 1999). Burada altı çizilmesi gereken husus, demokratik devletlerin doğaları gereği pasifist olmaları değildir. Nitekim yapılan bazı çalışmalarda demokrasilerin de en az otokrasiler kadar savaşa eğilimli olduğu ampirik verilerle ispatlanmaktadır. Bu çalışmalarda, demokratik devletlerin doğaları gereği savaşa daha az yatkin olduğunu kanıtlayabilecek çok az verinin olduğu ortaya konulmaktadır (Maoz, 1998). Bu düzeyi, aktör çiftleri düzeyi ile birlikte açıkladığımızda çatışma ve savaş potansiyelinin sıklıkla demokratik-otokratik aktör çiftleri arasında gerçekleştiği görülmektedir. Nitekim demokratik-demokratik bir aktör çiftinin savaşa ihtimali, kuramda marjinal vaka olarak görülmektedir (Cashman, 2013: 260). Tüm bu bilgiler ışığında, AB'nin kurumsal yapısı itibarıyla belki de en fazla önem atfettiği, demokrasi, kural bazlı düzen ve insan hakları kavramları ile ortaya çıkardığı bir barış kuşağı (*peace zone*) yarattığı iddia edilebilir. AB'nin kurucu unsurlarında var olan, entegrasyon süreci boyunca da kurucu antlaşmalara eklenen demokrasi

konusu, genişleme süreçleri dikkate alındığında bir ön şart haline gelmiştir. Nitekim katılım ölçütleri olan Kopenhag Kriterleri'nde, demokrasi, hukukun üstünlüğü gibi kriterlerin, bir ön şart olarak sunulması, AB'nin oluşturmaya çalıştığı barış kuşağı için yeni katılacak devletler açısından bir altyapı oluşturmaktadır. Kurumsal demokrasilerde karar vericiler ciddi sınırlandırmalara tabi tutulduğundan savaş gibi maceraperest dış politika eğilimlerine girme ihtimali düşüktür. Birbirine sınır komşusu olan, ticari anlamda karşılıklı bağımlılığı bulunan, teritoryal sorunlarını çözmüş ya da böyle bir sorunu bulunmayan, aynı askeri ya da siyasi ittifakın üyesi olan, aynı başat devletle benzer dış politika faaliyeti yürüten devletlerin savaş yatkınlığının çok düşük olduğu açıkça ifade edilebilir. Bu açıdan, AB hem demokratik olmayı demokratikleşmeye zorlayarak, hem de demokratik olanı sistem içinde istikrarın yürütücüsü olarak kabul ederek bir pozitif barış iklimi yaratabilmektedir. AB'nin uluslarüstü organlarının AB'nin bir parçası olma arzusundaki devletleri, kurumsal düzenlemelerle nasıl bir pozitif barış kuşağına dâhil ettiği bu açıdan önemli bir örnektir. Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde belirtildiği üzere katılım için siyasi, ekonomik ve uyum konuları olmak üzere üç kıstas belirlenmiştir. Buna göre siyasi kıstas "demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlıkların korunması ve saygıyı garanti eden kurumların varlığı"dır (European Commission 1993). Yukarıda bahsedilen kuramsal bakışa baktığımızda, demokratik barış kuramının içeriğinden, iç savaş yatkınlığını azaltan hususlara kadar birçok perspektif bu maddede bulunmaktadır. Nitekim bu kriter itibariyle belirlenen ölçütlerin büyük kısmını karşılayan bir devlet, liberal bir demokrasi kabul edilmektedir. Bu açıdan liberal demokrasilerin birbirleriyle savaşıma ihtimalleri son derece düşük iken, aynı zamanda bu ülkelerin bir iç savaş yaşama riski de düşüktür. İkinci kriter ise, "işleyen bir piyasa ekonomisi ve piyasa güçleri ile rekabet edebilecek güçte bir ekonomik yapı"dır (European Commission, 1993). Bu durum, devletlerarası barışçıl ilişkilerin kurulabilmesinde önemli bir etken iken, aynı zamanda devlet içi barış noktasında da pozitif sonuçlar doğurmaktadır. Nitekim liberal siyasal düzen, liberal ekonomik düzen içinde yeşerebilmektedir. Son olarak üçüncü kritere bakıldığında, "üyelikten doğan yükümlülükleri üstlenebilme açısından gerekli kurumsal altyapının olması"dır (European Commission, 1993). Belki de en önemli kriter olarak değerlendirilebilecek bu kriterde, diğer iki kriterde hedeflenen amaçların gerçekleştirilebilirliği ve devam ettirilebilirliği söz konusudur. Nitekim pozitif barış noktasına ilerlerken, bu noktanın korunması istikrar açısından önem taşımaktadır. Bahsedilen tüm bu kriterler, özellikle devlet düzeyinde savaşa yatkınlaştıran unsurları minimum seviyeye indirdiği iddia edilebilir. Bu kriterleri uygulamayı kabul eden tüm devletlerin de Avrupa bölgesinde bir barış kuşağı oluşumunu peşin olarak kabul ettikleri varsayılabilir.

Yukarıda kısaca bahsedilen azınlıklar, milliyetçilik ve savaş yatkınlığı konusunun burada biraz daha detaylandırılması da bütüncül bir yaklaşım sağlayabilir. Devlet düzeyli analizlerin bir diğer boyutu “milliyetçilik” konusudur. Nitekim savaş çalışmalarında milliyetçilik ve savaş arasında ciddi bir ilişki görülmektedir (Cashman, 2013; Cederman, Warren ve Sornette, 2011). Bu iki yönlü bir durum ortaya çıkarmaktadır. Birincisi, milliyetçi duyguların siyasi otoriteler tarafından yükseltilerek bir başka ulusa saldırma kararı verilmesinde, ikincisi ise yükselen milliyetçilik ile birlikte ilgili ülkelerde yaşayan azınlıkların kendilerini tehdit altında hissetmeleri, koruma güdüsüyle silahlanmaları, separatist ya da devlet dışı silahlı örgütler biçimini almalarıyla birlikte barış halinin bozulması durumudur. Biri içsel diğeri dışsal olan bu iki halde de pozitif barış halinin devamı mümkün değildir. Dolayısıyla AB’nin, yukarıda bahsedilen demokrasiler aracılığıyla radikal milliyetçiliği sınırlayan bir kurumsal altyapı kaydetmesi, öte yandan Avrupa vatandaşlığı kavramı ile Avrupalıların milliyetçilik anlayışına bir alternatif getirerek, pozitif barış halinin stabil hale getirilmesine çalışmaktadırlar. Bu vesileyle, Avrupa Komisyonu başta olmak üzere iç uyumsuzlukların, barışçıl yollarla çözümü konusunda inisiyatif alırken, aynı zamanda oluşturduğu barış kuşağı aracılığı ile de sistemin devamlılığını sağlamaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada AB’nin, üye ülkeleri (ve aday ülkeler) arasında pozitif barışı sağlama işlevi savaş kuramları üzerinden açıklanmıştır. AB’nin kurumları, süreçleri ve sağladığı entegrasyonun hem sistem, hem aktör çiftleri hem de devlet düzeyinde savaş yatkınlığını azalttığı görüşü ileri sürülmüştür. Barış dönemlerinin kurumsal altyapıları olduğu fikri gerek barış çalışmalarının gerekse uluslararası ilişkilerin diğer kuramsal perspektifleri tarafından da onaylanan bir görüştür. Bir dünya hükümeti formülasyonuna dayanan Kantiyen dünya fikri ile çatışan anarşi kuramcılarının dengeye olan atıfları, esasen barışın nasıl sağlanacağı sorunsalını uzatırken, bu çalışma kapsamında edindiğimiz bilgiler AB’nin bu ikisi arasında bir ara form oluşturduğudur. Nitekim, bölgesel olarak bir bölge hükümetinin, federal örneklerde olduğu gibi var olmadığı, ancak istikrar için Waltz’u takip edenlerin ileri sürdüğü bir güç dengesinin de bulunmadığı bu ara form, devletler arasında pozitif barışı büyük ölçüde başarabilecek yegâne alternatiftir. Bu bağlamda liberal ekonomi modeli, demokrasi kurumları ve kültürü, teritoryal sorunları çözme iradesi, ittifak kültürü gibi unsurların olmadığı bölgelerde savaş yatkınlığını azaltacak dinamikler de bulunmadığından, bu türden bir pozitif barış gerçekleştirmek savaş kuramları açısından mümkün görünmemektedir. Barış skalası çerçevesinden bakarsak, 1945 yılında henüz uluslararası rekabet 1.0 noktasında bulunan Avrupa’nın devletleri, entegrasyon süreci içinde 0.75’ten 0.0 noktasına kadar geçen her bir aşamayı yaşamışlardır. Başka bir ifadeyle, bugün Fransa ile

Almanya'nın çatışma olasılıklarının, New Jersey ile New York'un çatışma olasılıklarından daha fazla ancak Çin ile Rusya'nın çatışma olasılıklarından çok daha az olduğu ileri sürülebilir.

Öte yandan, savaş çalışmalarında iç savaşlar üzerine çalışmalar yapan literatür ile devletler arası savaşlar üzerine çalışmalar yapan literatür bu iki türü ayrı ayrı incelerler. Ancak barışın doğası gereği tekil bir yapıda olduğunu varsayarsak, iç barış hali mümkün olduğunda, devletlerarası barışın da uygun zeminini bulmak kolaylaşmaktadır. AB'nin, kurumsal mekanizmasıyla hem Avrupa ülkeleri için bir devlet içi barış, hem de aktör çiftleri düzeyinde bir barış imkânı sağlaması sebebi ile bütüncül bir huzur bölgesini tesis ettiği ileri sürülebilir. Devletlerin siyasal şiddet eğilimlerini azaltan önlemleri, düzenlemeleri ve kurguyu yarattığı için AB'yi benzersiz bir örnek olarak nitelenmek yanlış olmayacaktır. Nitekim, uluslararası uyuşmazlıklara ya da iç savaşlara BM, Afrika Birliği ya da diğer uluslararası örgütlerin müdahalesi çoğunlukla tekil olup, bir barış çemberi yaratma amacı taşımamaktadır. Oysaki AB, bu örneğin tam tersini eş zamanlı olarak gerçekleştirmektedir. Bunun yanı sıra, AB'nin güvenlik ve dış politikaları çerçevesinde geliştirdiği askeri ve sivil misyonlarıyla da dünyanın birçok bölgesinde barışa katkı sağladığı düşünülürse, Avrupa'daki iç barışı dışa ihraç ettiği de ileri sürülebilir. Bu yönüyle, kendi üyeleri arasında pozitif barışı gerçekleştirmiş olan AB'nin, siyasi tarihin en başarılı pozitif barış projesi olduğu son derece açıktır.

Kaynakça:

- Adler, E., ve Barnett, M. (1998) “Security Communities in Theoretical Perspective”, in E. Adler and M. N. Barnett (Eds.) *Security Communities*, (Cambridge: Cambridge University Press), s. 3-28.
- Ahtisaari, M. (2017) “The Role of the European Union in Conflict Resolution”, *Irish Studies in International Affairs*, 28: 195-99.
- Akgül, Ö. (2015) “Devletlerin Savaş Yatınlıklarının Ölçülebilirliğine İlişkin Alternatif Bir Yaklaşım”, Konferans Bildirisi, “VII. Uludağ Conference of International Relations” Uludağ Üniversitesi, Bursa, 495-516.
- Akgül, Ö. (2016) “Bilimsel Yöntemlerle Savaşın Nedenlerini Açıklama Yolu Olarak Savaş Çalışmaları Disiplini”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 12(23): 1-34.
- Akgül, Ö. (2019) “Dünya Savaşı Nasıl Çıkar? İkili Kriz İlişkilerinin (Aktör Çiftleri) Yayılması Üzerinden Dünya Savaşı Olgusunun Uluslararası İlişkilerin Ampirik Bulgularıyla Açıklanması”, *Gazi Akademik Bakış*, 13(25):215-37.
- Akgül, Ö. ve Renda, K. K. (2020) “Reconsidering Power in International Relations”, *Chinese Political Science Review*, 5(3):332-54.
- Benoit, K. (1996) “Democracies Really are More Pacific (in General) Reexamining Regime Type and War Involvement”, *Journal of Conflict Resolution*, 40(4):636-57.
- Blainey, G. (1988) *Causes of War, 3rd Ed.* (New York:Simon and Schuster).
- Bremer, S. A. (1992) “Dangerous dyads: Conditions Affecting the Likelihood of Interstate War 1816-1965”, *Journal of Conflict Resolution*, 36(2):309-41.
- Bueno de Mesquita, B. (1975) “Measuring Systemic Polarity”, *Journal of Conflict Resolution*, 19(2):87-216.
- Bueno de Mesquita, B. (1978) “Systemic Polarization and The Occurrence and Duration of War”, *Journal of Conflict Resolution*, 22(2):241-67.
- Cashman, G. (2013) *What Causes War?: An Introduction to Theories of International Conflict*, (United Kingdom:Rowman & Littlefield Publishers).
- Cederman, L.-E., Warren, T. C. ve Sornette, D. (2011) “Testing Clausewitz: Nationalism, Mass Mobilization, and the Severity of War”, *International Organization*, 65(4):605-38.
- Collier, P. (2005) “Understanding Civil War: Evidence and Analysis”, “World Bank”, <<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/7437>> (20 Eylül 2021).
- Collier, P. ve Hoeffler, A. (2004) “Greed and Grievance in Civil War”, *Journal of Conflict Resolution*, (56): 563-95.

- Croco, S. E. ve Teo, T. K. (2005) “Assessing the Dyadic Approach to Interstate Conflict Processes: A.k.a. ‘Dangerous’ Dyad-Years”, *Conflict Management and Peace Science*, 22(1):5-18.
- Davis, C. M. (1996) “War and Peace in a Multipolar World: A Critique of Quincy Wright’s Institutional Analysis of the Interwar International System”, *Journal of Strategic Studies*, 19(1):31-73.
- Deutsch, K. W. ve Singer, J. D. (1964) “Multipolar Power Systems and International Stability”, *World Politics*, 16(3):390-406.
- Deutsch, K., Burrell, S. ve Kann, R. (1957) *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in Light of Historical Experience*, (Princeton, NJ: Princeton University Press).
- Diehl, P. F. ve Goertz, G. (2010) *War and Peace in International Rivalry*, (Michigan: University of Michigan Press).
- Diehl, P. F. (2016a) “Exploring Peace: Looking Beyond War and Negative Peace”, *International Studies Quarterly*, 60(1):1-10.
- Diehl, P. F. (2016b) “Thinking about Peace: Negative Terms versus Positive Outcomes”, *Strategic Studies Quarterly*, 10(1):3-9.
- Diehl, P. F. ve Goertz, G. (2017) *Theories of Interstate Peace*. (Oxford: Oxford University Press).
- Doyle, M. W. (1997) *Ways of War and Peace: Realism, Liberalism, and Socialism*, (New York: W.W. Norton & Co.).
- Doyle, M. W. (2011) *Liberal Peace: Selected Essays*, (London: Routledge).
- Dunn, D. J. (2018) *The first fifty years of peace research: A survey and interpretation*, (London: Routledge).
- Efird, B., Kugler, J. ve Genna, G. (2003) “From War to Integration: Generalizing Power Transition Theory”, *International Interactions*, 29(4): 293-313.
- Elman, C., ve Jensen, M. (2014) *The Realism Reader*, (London: Routledge).
- European Commission (t.y.) “European Commission - Enlargement - Accession criteria”, 1993, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/glossary/accession-criteria_en> (18 Eylül 2021).
- European Council (1999) “Helsinki European Council Presidency Conclusions”, 10-11 Aralık 1999, <https://www.europarl.europa.eu/summits/hell_en.htm?textMode=on> (21 Mayıs 2021).
- European Union (t.y.) “Schuman Declaration May 1950”, <https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59/schuman-declaration-may-1950_en> (10 Ekim 2021).

- Filson, D. ve Werner, S. (2004) “Bargaining and Fighting: The Impact of Regime Type on War Onset, Duration, and Outcomes”, *American Journal of Political Science*, 48(2):296-313.
- Galtung, J. (2011) “Peace, Positive and Negative”, *The Encyclopedia of Peace Psychology*, <<https://doi.org/10.1002/9780470672532.wbepp189>> (25 Eylül 2021).
- Galtung, J. ve Fischer, D. (2013) *Johan Galtung: Pioneer of peace research* (Vol. 5). New York: Springer.
- Garnham, D. (1976) “Dyadic International War 1816-1965: The Role of Power Parity and Geographical Proximity”, *The Western Political Quarterly*, 29(2):231-42.
- Geller, D. S. (1993) “Power Differentials and War in Rival Dyads”, *International Studies Quarterly*, 37(2):173-93.
- Geller, D. S. ve Singer, J. D. (1998) *Nations at War: A Scientific Study of International Conflict*, (Cambridge: Cambridge University Press).
- Ghosn, F. ve Bennett, S. (2003) “Codebook for the Dyadic Militarized Interstate Dispute Data, Version 3.10”, “The Correlates of War Project”, 2003, The Pennsylvania State University, <<https://correlatesofwar.org/datasets/downloadable-files/militarized-interstate-disputes-v3-1/mids>> (21 Eylül 2021).
- Gilpin, R. (1981) *War and Change in World Politics*, (Cambridge: Cambridge University Press).
- Haas, E. B. (2008) *Beyond the Nation State: Functionalism and International Organization*, (Brussels: ECPR Press).
- Hensel, P. R. (1998) “Interstate Rivalry and The Study of Militarized Conflict”, in F. Harvey and Ben D. Mor (eds.) *Conflict and World Politics: Advance in The study of Crises, War and Peace*, (New York: Palgrave Macmillan), s. 162-204.
- Klein, J. P., Goertz, G. ve Diehl, P. F. (2006) “The New Rivalry Dataset: Procedures and Patterns”, *Journal of Peace Research*, 43(3):331-48.
- Klein, J. P., Goertz, G. ve Diehl, P. F. (2008) “The Peace Scale: Conceptualizing and Operationalizing Non-Rivalry and Peace”, *Conflict Management and Peace Science*, 25(1):67-80.
- Kugler, J. ve Lemke, D. (1996) *Parity and War: Evaluations and Extensions of The War Ledger*, (Michigan: University of Michigan Press).
- Lemke, D. ve Werner, S. (1996) “Power Parity, Commitment to Change, and War”, *International Studies Quarterly*, 40(2):235-60.
- Levy, J. S. (2008) “Case Studies: Types, Designs, and Logics of Inference”, *Conflict Management and Peace Science*, 25(1):1-18.

- Levy, J. S. ve Thompson, W. R. (2009) *Causes of War*, (United Kingdom: A John Wiley & Sons, Ltd., Publication).
- Maoz, Z. (1998) “Realist and Cultural Critiques of The Democratic Peace: A Theoretical and Empirical Re-assessment”, *International Interactions*, 24(1):3-89.
- Maoz, Z. (2004) “Pacifism and Fightaholism in International Politics: A Structural History of National and Dyadic Conflict 1816–1992”, *International Studies Review*, 6(4):107-133.
- Maoz, Z. (2009) “Primed to Fight: The “Can/Must” Syndrome and the Conflict Proneness of Nations”, *Conflict Management and Peace Science*, 26(5):411-36.
- Maoz, Z., Johnson, P. L., Kaplan, J., Ogunkoya, F. ve Shreve, A. P. (2019) “The Dyadic Militarized Interstate Disputes (MIDs) Dataset Version 3.0: Logic, Characteristics, and Comparisons to Alternative Datasets”, *Journal of Conflict Resolution*, 63(3): 811-35.
- Mauter, W. R. (1998) “Churchill and the Unification of Europe”, *The Historian*, 61(1):67-84.
- Michelman, H. J. ve Soldatos, P. (1994) *European Integration: Theories and Approaches*, (USA:University Press of America).
- Mitrany, D. (1994) “A Working Peace System”, B. F. Nelsen & A. C.-G. Stubb (Ed.), *The European Union: Readings on the Theory and Practice of European Integration*, (Boulder, Colorado: Lynne Rienner Publishers).
- Modelski, G. ve Thompson, W. R. (1988) “The Long Cycle of World Leadership” Modelski, G. ve Thompson, W. R.(ed) *Seap ower in Global Politics 1494–1993*, Springer, s.97-132.
- Morgenthau, H. J. (1948) *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* (4.), (New York: Alfred Knopf).
- Morillo, S., Black, J. ve Lococo, P. (2009) *War in World History: Society, Technology, and War from Ancient Times to The Present*, (New York:McGraw-Hill).
- Most, B. A. ve Starr, H. (1987) “Polarity, Preponderance and Power Parity in The Generation of International Conflict”, *International Interactions*, 13(3):225-62.
- Moul, W. (2003) “Power Parity, Preponderance, and War Between Great Powers 1816-1989”, *Journal of Conflict Resolution*, 47(4):468-89.
- Oneal, J. R. ve Russett, B. (1999) “The Kantian Peace: The Pacific Benefits of Democracy, Interdependence, and International Organizations 1885-1992”, *World Politics*, 52(1):1-37.

- Organski, A. F. K. ve Kugler, J. (1981) *The War Ledger*, (Chicago: University of Chicago Press).
- Organski, K. F. ve Organski, A. F. K. (1961) *Population and World Power*, (New York: Alfred Knopf).
- Pagden, A. (Ed.) (2002) *The Idea of Europe: From Antiquity to the European Union*, (Cambridge: Cambridge University Press).
- Richardson, L. F. (1984) “*Statistics of Deadly Quarrels, 1809-1949*”, Inter-university Consortium for Political and Social Research, 10 Şubat 2016, <<https://www.icpsr.umich.edu/web/ICPSR/studies/5407>> (15 Eylül 2021).
- Rosamond, B. (2000) *Theories of European Integration*, (United Kingdom: Macmillan Education UK).
- Rousseau, D. L., Gelpi, C., Reiter, D. ve Huth, P. K. (1996) “Assessing The Dyadic Nature of The Democratic Peace, 1918–88”, *American Political Science Review*, 90(3):512-33.
- Sambanis, N. (2002) “A Review of Recent Advances and Future Directions in the Quantitative Literature on Civil War”, *Defence and Peace Economics*, 13(3):215-43.
- Sarkees, M. R. ve Wayman, F. W. (2010) *Resort to War: A Data Guide to Inter-State, Extra-State, Intra-State, and Non-state Wars, 1816-2007*, (Los Angeles: CQ Press).
- Singer, J. D. (1988) “Reconstructing The Correlates of War Dataset on Material Capabilities of States, 1816–1985”, *International Interactions*, 14(2):115-32.
- Small, M. ve Singer, J. D. (1982) *Resort to Arms: International and Civil Wars, 1816-1980*, (Los Angeles: SAGE Publications).
- Terriff, T., Croft, S., James, L. and Morgan P.M. (1999), *Security Studies Today*, (Cambridge: Polity Press).
- The Correlates of War Project (t.y.) “*National Material Capabilities (v6.0)-Correlates of War*” 2000-2022, <<https://correlatesofwar.org/datasets/national-material-capabilities>> (20 Kasım 2021).
- Thompson, W. R. (1988) *On Global War: Historical-structural Approaches to World Politics*, (Carolina: University of South Carolina Press).
- Thompson, W. R. (2020) *Power Concentration in World Politics: The Political Economy of Systemic Leadership, Growth, and Conflict*, (Switzerland: Springer Cham).
- Vasquez, J. A. (1986) “Capability, Types of War, Peace”, *The Western Political Quarterly*, 39(2):313.

- Vasquez, J. A. (1987) “The steps to war: Toward a scientific explanation of Correlates of War findings”, *World Politics*, (40):108-45.
- Vasquez, J. A. (1995) “Why do neighbors fight? Proximity, interaction, or territoriality” *Journal of peace research*, 32(3):277-93.
- Vasquez, J. A. (2004) “The Probability of War, 1816-1992”, *International Studies Quarterly*, 48(1): 1-27.
- Vasquez, J. A. (2009) *The War Puzzle Revisited*, (Cambridge:Cambridge University Press).
- Vision of Humanity (t.y.) “*Global Peace Index Map: The Most and Least Peaceful Countries*”, 2021, <<https://www.visionofhumanity.org/maps/>> (10 Temmuz 2021).
- Wallensteen, P. (1984) “Universalism vs. Particularism: On the Limits of Major Power Order”, *Journal of Peace Research*, 21(3):243-57.
- Wallerstein, I. (2015) *Modern World-System in the Longue Duree*, (London:Routledge).
- Waltz, K. N. (1979) *Theory of International Politics*, (Reading, Mass.: Addison-Wesley Pub. Co.)
- Wilkinson, D. (2018) *Deadly Quarrels: Lewis F. Richardson and the Statistical Study of War*, (California: University of California Press).
- Wohlforth, W. C. (2009) “Unipolarity, Status Competition, and Great Power War”, *World Politics*, 61(1):28-57.
- Wright, Q. ve Wright, L. L. (1983) *A Study of War*, (Chicago: University of Chicago Press).